

*В.М. Заглада,
здобувач Житомирського державного університету
ім. Івана Франка*

КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЕПІСТЕМОЛОГІЧНОГО РЕЛЯТИВІЗМУ (АКСІОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ)

Науковому знанню на зламі тисячоліть властиві нові винаходи, прогрес фундаментальних наук, наукомісткі технології, бурхливий розвиток науково-технологічних проектів. У зв'язку з цим його зміст зазнає постійних змін. Отже, можна припустити, що змінюється й теорія наукового пізнання – епістемологія. Відбувається трансформація структури нашого мислення: закони нашої пізнавальної діяльності, способи міркувань.

У класичній епістемології однією з вершин наукового пізнання є отримання об'єктивного й істинного знання. Перетворення, які зазнає сучасне наукове пізнання, як вважають деякі вчені, призводять до відмови від об'єктивності, істинності, а визнання декількох істин або її заперечення – до релятивізму.

Проблема релятивізму не має сьогодні однозначних тлумачень й оцінок: є як прихильники релятивізму, так і ті, хто його заперечують. Вирішення проблеми релятивізму, виявлення його джерел – є одним із фундаментальних завдань сучасної епістемології й філософії пізнання в цілому.

У філософії науки до релятивізму вперше найбільш пильно звернувся, очевидно, К. Поппер. У своїй роботі “Міф концептуального каркаса” він визначає релятивізм як “вчення, відповідно до якого істина пов'язана з наявною в нас сукупністю інтелектуальних передумов або з концептуальним каркасом; отже, істина може змінюватися при переході від одного каркаса до іншого” [1, 558]. В основу релятивізму К. Поппером був покладений “міф концептуального каркаса”, тобто положення про те, що кожному такому “каркасу” відповідає певна істина.

До мислителів, які розглядали й просуvalи ідеї релятивізму, належать такі філософи постніцшеанської європейської філософії, як Л. Вітгенштейн, Ж.-П. Сартр, Г.-Г. Гадамер, М. Фуко,

Ж. Дерріда; представники американського прагматизму В. Джемса, Дж. Дьюї, Р. Рорті; аналітичної філософії В. Куайна, Х. Патнема, Д. Девідсона та ін., а також П. Фейєрабенд й Т. Кун. Чимало хто з цих філософів не вважають себе противниками раціоналізму й не стверджують, що істини – це всього лише “зручні фікції”, але вони відмовляються від філософських традицій – знайти стійкі й незмінні критерії для встановлення істинності суджень.

Найчастіше під релятивізмом мають на увазі доктрину, згідно з якою при наявності багатьох точок зору щодо однієї й тієї ж предметної області допускається рівноправність і рівноцінність кожної з них. Релятивізм протиставляють фундаменталізму, догматизму, прихильники якого орієнтуються лише на одну й тільки одну точку зору з багатьох як на найбільш адекватну, істинну й надійну стосовно предметної області, що розглядається. Іншими словами, релятивізм абсолютизує відносність знання, а догматизм, відповідно, – його сталість, стабільність.

Далі нас буде цікавити переважно епістемологічний релятивізм, а під розглядуваним науковим знанням ми будемо мати на увазі природничо-наукове знання.

Проблема епістемологічного релятивізму розглядається останнім часом багатьма російськими філософами – І. Т. Касавіним, Г. Д. Левіним, О. А. Мамчур, Л. О. Мікешиною, О. Л. Нікіфоровим, В. С. Стьопіним і ін. Так, Л. О. Мікешина вважає, що “релятивізм, який багато років перебував на “узбіччі” гносеологічних і методологічних досліджень і який втілював перешкоди для отримання істинного знання, в сучасній епістемології повинен бути переоцінений і переосмислений як концептуальне вираження невід’ємної релятивності знання, його динамізму й історичності” [2, 53].

О. А. Мамчур дає таке визначення: “епістемологічний релятивізм – це концепція, відповідно до якої серед багатьох точок зору, поглядів і теорій щодо того самого об’єкта не існує єдиної вірної. Тієї, котра може вважатися адекватною реальному положенню речей у світі ... всі ці точки зору й теорії рівноправні” [3, 76].

О. А. Мамчур вирізняє три типи епістемологічного релятивізму: *персоналістський, когнітивний і культурний. Персоналістський*, бере свій початок від Протагора і його знаменитої тези

про те, що мірою всіх речей є людина. Відповідно до доктрини персоналістського релятивізму саме людські, психологічні фактори відіграють вирішальну роль у розвитку наукового знання: саме вони є визначальними у виборі вірних теорій, концепцій, парадигм, які стануть основою для подальшого розвитку науки.

Відповідно до *когнітивного* релятивізму в науковому пізнанні не існує абсолютних критеріїв адекватності наукових теорій, у зв'язку із чим вибір між різними концепціями й теоріями на користь якоїсь однієї неможливий. Всі вони є рівноцінними й рівноправними. Типовим представником когнітивного релятивізму є Р. Рорті. Він вважав, що для прийняття теорії не обов'язковий пошук адекватності теорії дійсності, достатньо досягнення "солідарності" між ученими [4].

Культурний релятивізм розглядає знання у його історичному розвитку, у його взаємодії із соціально-культурним контекстом. Суть культурного релятивізму у твердженні, що характер і зміст наукового знання детермінуються тією культурою, у рамках якої це знання розвивається. Саме такої точки зору дотримувалися й відстоювали О. Шпенглер, Д. Блур, С. Фулер і ін.

Дослідження епістемологічного релятивізму показують, що фактично він може бути різним за змістом. По-перше, абсолютизується сам момент релятивності як мінливості, нестійкості, що пов'язаний з індивідуальними особливостями того, хто пізнає й саме в цьому випадку переважають негативні оцінки даного феномена, як неплодотворної форми релятивізму, що руйнує класичні уявлення про абсолютність і єдиність істини. По-друге, релятивізм розуміється як обов'язкове врахування фундаментальної обумовленості пізнавальної діяльності численними факторами різної природи, і в цьому сенсі він постає невід'ємною властивістю й особливістю як емпіричного, так і теоретичного пізнання.

На думку Л. О. Мікешиної викорінення релятивізму, як невід'ємної властивості (феномена сучасного наукового) пізнання є неможливим. Над ним необхідна "рефлексія, експлікація й "раціоналізація" за допомогою епістемологічних і логічних засобів, як таких, що вже існують, так і тих, які повинні ще розроблятися. Одночасно необхідно переосмислити основні поняття класичної теорії пізнання – раціональності, суб'єкта, об'єкта й особливо істини, наївно-реалістичного розуміння її об'єктивності, "абсолют-

ності” і “одиничності”, виявити їх неklasичний зміст, який реалізується в сучасній науці” [2, 63].

На захист наукового знання від релятивізму можна привести докази представлені О. А. Мамчур [3]. Вона дотримується тієї позиції, що варто розділяти поняття релятивізму й релятивності. Під релятивністю розуміють відносність знання до певної культури або наукової парадигми, де воно виникло й розвивалося. Прихильник релятивності знань приймає до уваги відносність, мінливість думок і суджень, норм і критеріїв, залежність їхньої істинності від тимчасових, просторових, культурно-історичних, соціально-психологічних і ціннісних факторів. Так, знання про рух і його причини в часи Аристотеля відрізнялося від концепції руху Галілея або сучасних уявлень про рух. Якщо кожен із цих трьох точок зору розглядати як самостійну й рівноцінну, без врахування наступності й прогресивності знання, то ми стаємо на позиції *релятивізму*; тобто релятивність перетворюється в релятивізм, коли ми не враховуємо пріоритет серед цих точок зору, що серед них є більш досконалі, прогресивні.

Опозицією до епістемологічного релятивізму є епістемологічна об’єктивність, тобто адекватність знання дійсності. Розкриваючи суть реалізму (доктрини, згідно з якою “наука є більш чи менш успішною в описі того, яким є світ в дійсності” [5, 96]) Дж. Р. Браун висловлює тези, які, по суті, характеризують об’єктивність у класичній епістемології: “ціль науки – давати істинний (або відносно) істинний опис реальності; цю ціль можна реалізувати, оскільки наукові теорії або істинні, або хибні, їхня істинність або хибність є буквальною, а не метафоричною: вона ніяк не залежить від нас, або від нашого способу перевіряти теорії, або від структури нашого мислення, або від суспільства, у якому ми живемо й т. д.; існують критерії істинності теорії” [5, 96]. Отже, позиція вченого, який переконаний у можливості науки давати об’єктивно істинне знання про світ характеризується як раціоналізм, а критерії істинності можна ототожнювати із критеріями наукової раціональності. Ці критерії є ні чим іншим як інструментом досягнення цілей.

Відомий методолог П. Фейєрабенд, виступаючи проти традиційного обмеженого розуміння раціональності як слідування фіксованій системі правил, принципів, методу наукового пізнання, вважав, що метод, який містить жорсткі, незмінні й абсолют-

но обов'язкові принципи наукової діяльності, зіштовхується зі значними труднощами при зіставленні з результатами наукового дослідження. Більше того, з'ясовується, що свідоме або мимовільне порушення правил призвело до багатьох значних досягнень у природознавстві, наприклад, побудові теорії дисперсії, стереохімії, хвильової теорії світла й інших, тобто сприяло прогресу науки.

Аналіз історії науки показує, що релятивність принципів і правил методу, або, згідно П. Фейєрабенду, “ліберальна практика” звична для науки, “розумна й абсолютно необхідна” для її розвитку. Ним запропонована ціла програма релятивістської (за його визначенням анархістської) методології, головною позицією якої є висунення гіпотез, що суперечать добре підтвердженим теоріям або добре обґрунтованим фактам, спостереженням і експериментальним результатам. Теорія може перетворитися в “жорстку ідеологію”, і тоді понятійний апарат теорії й емоції, які викликані його застосуванням, пронизують всі засоби дослідження, результати спостережень також будуть підтверджувати дану теорію, оскільки вони формулюються в її термінах. Створюється враження, що істина, нарешті досягнута, але виявляється, що “будь-який контакт із світом був втрачений, а досягнута під виглядом абсолютної істини стабільність є не що інше, як результат абсолютного конформізму” [6, 177].

Якщо трактувати істину за М. Хайдеггером, як залежну від культури, як таку, що визначається культурою, розуму дійсно варто відмовитися від своїх домагань і перестати судити історію наукового пізнання, тобто оцінювати наукові теорії, що послідовно змінюються, як більш або менш адекватні реальності. У цьому випадку ми повинні погодитися з М. Хайдеггером у тому, що положення аристотелевської фізики дійсно були для свого часу такими ж істинними як закони галілей-ньютонівської фізики – для свого [7, 42].

Інше розуміння істини – відповідність знання об'єкту. Таке розуміння можна успішно застосовувати як у класичній, так і в некласичній епістемології. Так, наприклад, критерій істини як відповідності знання об'єкту працює у квантовій механіці. Всі відомі емпіричні факти, які відносяться до мікросвіту, пояснюються теорією й не суперечать їй.

Орієнтуючись на таке розуміння істини можна стверджувати, що науці вдається звільнитися від впливу стереотипів культури й судити історію пізнання з позицій розуму. Це можливо, на думку О. А. Мамчур, “завдяки існуванню деяких кроскультурних критеріїв науковості” [3, 78]. У світлі цих критеріїв багато положень фізики Аристотеля, на зміну якій прийшла фізика Галілея-Ньютона, просто невірні. Невірне твердження аристотелівської фізики про те, що тіла різної маси падають із різним прискоренням. Вірний закон, установлений у фізиці Галілея-Ньютона, відповідно до якого всі тіла, незалежно від їхньої маси, падають із однаковим прискоренням.

Розуміння істини в часи Аристотеля, звичайно ж, відрізнялося від того, що ствердилося в Новий час. Для успішної життєдіяльності людей в епоху античності цілком “вистачало” того розуміння світу, що давала фізика Аристотеля. Але воно виявилось недостатнім уже для епохи Нового часу. Змінилися форми життєдіяльності людей, з’явилося дослідне, експериментальне природознавство. Змінилися уявлення про істину. І це не дивно, якщо погодитися з М. Хайдеггером, що “істина як розкриття є спосіб буття присутності” [8, 227].

Чи означає, однак, релятивність розуміння істини те, що вона може бути охарактеризована в термінах суб’єктивізму або отожднана із загальнозначимістю? Всупереч філософам-постмодерністам, які думають, що вони є послідовниками М. Хайдеггера, сам німецький мислитель давав на це питання негативну відповідь. “Усяка істина, пише він, віднесена до буття присутності. Чи означає ця віднесеність те ж: що всяка істина “суб’єктивна”? І відповідає, що ні. Суб’єктивність істини аж ніяк не означає, — пише він, — що вона “залишена на сваволлю суб’єкта”. Істину німецький філософ трактує як розкриття буття, а “розкриття”, вважає він, віднімає знання у “суб’єктивної сваволі” і “ставить присутність, яку розкриває, перед самим сущим” [8, 227]. На різних етапах розвитку науки істина розкривається з різним ступенем глибини, та й повертається до присутнього своїми різними сторонами.

Звертаючись до проблеми об’єктивності, істинності сучасного знання, напевно, варто враховувати риси некласичної епістемології, яка знаходиться на етапі свого становлення: антифундаменталізм — відмова від пошуків незмінних критеріїв науковос-

ті; скептичне відношення до результатів діяльності інших; повернення до психологізму; “немонологічний” характер сучасного наукового пізнання; посилення боротьби думок у співіснуванні конкуруючих концепцій, ідей і теорій [9; 10].

Перед сучасною епістемологією постає цілий ряд гносеологічних труднощів, які висувають представники конструктивістських напрямків (С. Шейпін, Д. Блур, Б. Барнс, Б. Латур, С. Булгар). По-перше, неможливість реалізації експерименту, його повторюваності, теоретична навантаженість емпіричних фактів – явище включення теорії, що перевіряється, в інтерпретацію перевіреного експериментального результату. По-друге, “недовизначеність” теорії емпіричними даними, причина якої в існуванні емпірично еквівалентних теорій. По-третє, неспівмірність теорій.

Теоретична навантаженість емпіричних фактів загрожує можливості реконструювати процедуру емпіричної перевірки теорії як незалежної й об’єктивної. Експеримент був незаперечним засобом перевірки й доказовості теорій, але через ряд причин його пріоритет арбітра в будь-якій теоретичній суперечці похитнувся.

Так, нерідко, у сучасному науковому пізнанні експеримент виявляється неможливо реалізувати. Наприклад, у фізиці елементарних частинок експерименти нездійсненні, через неможливість досягти необхідного рівня енергії.

У космології сучасний російський філософ науки А. М. Павленко на прикладі інфляційної моделі еволюції Всесвіту приходить до необхідності переглянути традиційні концепції (емпіричного) обґрунтування теоретико-фізичних систем. І висуває ідею так званої “емпіричної невагомості”, яка багато в чому є близькою до семантичної погодженості. Інфляційна модель, пише А. М. Павленко, “перебуває в стадії емпіричної невагомості, а, отже, за відсутності спостережуваних (експериментальних) даних про передбачені нею явища, першорядного значення набувають внутрішньотеоретичні критерії обґрунтованості” [11, 195].

Інша причина полягає в тому, що через особливості того або іншого експерименту, він виявляється практично не відтворюваним (наприклад, через неможливість добути необхідну кількість речовини). У такому випадку вчені повинні “повірити на слово” тим експериментаторам, кому це вдалося. І цим спекулюють соціальні конструктивісти Б. Латур і С. Вулгар, заперечуючи

об'єктивний характер експериментальної перевірки теорій і об'єктивність наукового знання взагалі, трактуючи факти науки як угоди і соціальні конструкції. Вони обґрунтовують свою позицію, наводячи приклад із сучасної біології [12]. Мова йде про відкриття речовини, що вивільняє тиротропін (TRF(H)), А. Шеллі й Р. Гіллеміном, за що вони були нагороджені Нобелівської премією. І хоча елемент угоди й може бути присутнім у трактуванні даних і їхній оцінці, але їхні доводи повністю “знімаються” подальшим використанням цього наукового факту в інших наукових дослідженнях або в практиці.

Ще одна причина в явищі теоретичної навантаженості експериментального результату. Спроба проаналізувати цей аргумент і виявити його позитивні й негативні сторони була зроблена О. А. Мамчур [13; 14]. Суть проблеми у тому, що в інтерпретацію емпіричних фактів, які виступають для теорії в якості перевірочних, включається сама перевірочна теорія. Прикладом може бути експеримент по перевірці ефекту кутового зсуву зірок, який передбачений загальною теорією відносності (ЗТВ). В інтерпретацію цього дослідження включені положення ЗТВ. Щоб покинути таке коло, не виходячи за межі пізнавального процесу, О. А. Мамчур у структурі теоретичної інтерпретації емпіричних даних виділяє два відносно незалежних компоненти емпіричного рівня знання. Один з них “інтерпретація – опис” (констатація експериментального результату); інший – “інтерпретація – пояснення” (теоретичне пояснення зафіксованого на першому рівні результату). І на рівні “інтерпретації – опису” мова спостереження виявляється теоретично нейтральною стосовно теорії, яка перевіряється, а значить, можлива незалежна емпірична перевірка теорії. А ідея “вирішального” експерименту при виборі між конкуруючими теоріями вказує на ступінь “критичності” експериментальних результатів. Наскільки істотною виявиться роль того або іншого експерименту в долі теоретичної концепції, залежить від сформованої пізнавальної ситуації: наявності альтернативних теорій, їхніх пояснюючих можливостей, їхньої здатності впоратися із труднощами експериментального й теоретичного порядку.

Теза “недовизначеності” теорії емпіричними даними, як говорилося раніше, полягає в тому, що в науковому пізнанні нерідко співіснують дві або більше емпірично еквівалентних теорій, тобто теорії, які рівною мірою добре описують існуюче поле ем-

піричних даних. Наприклад, у квантовій механіці існують конкуруючі між собою інтерпретації цієї теорії: стандартна, бомівська, багатосвітова, модальна й ін. і не існує експерименту, що дозволить би вибрати між ними дійсно вірну. При цьому вони виходять із різних уявлень про реальність, маючи, таким чином, різний теоретичний зміст. Тобто будучи емпірично еквівалентними, вони не є такими у семантичному відношенні. До таких можна віднести теорії далекодії (А. Ампера) і близькодії (Дж. Максвелла) в електродинаміці; хвильову й корпускулярну теорії світла (на певному етапі); класичну й релятивістську теорії тяжіння й ін.

Саме явище співіснування й конкуренції емпірично еквівалентних теорій вказує на те, що теоретичне знання не зводиться до інформації, яка полягає в емпіричних даних. У ньому є якийсь понад-емпіричний зміст, який представляє собою знання про “приховані” причини і неспостережувані сутності, які відповідають за характер емпіричних закономірностей. Тобто розглянуте явище дійсно свідчить про “недовизначеність” теорій емпіричними даними.

Цей випадок конкуренції теорій варто відрізнити від іншого, коли суперничають концепції, еквівалентні як в емпіричному, так і в семантичному відношенні. Відрізняються вони одна від одної в лінгвістичному відношенні, будучи різним мовним вираженням того самого змісту. Мовою сучасного фізичного знання виступає математика, тому лінгвістичні розходження у випадку математизованого природознавства мають відношення до математичних формалізмів теорій. Відомим прикладом еквівалентних представлень квантової механіки є хвильова механіка Е. Шредінгера й матрична механіка В. Гейзенберга, П. Йордана, М. Борна.

Емпірично еквівалентні теорії першого типу (тобто ті, які відрізняються одна від одної в семантичному й лінгвістичному відношенні) із розвитком знання втрачають свою еквівалентність. Це не дивно: у їхній основі лежить різний теоретичний зміст, і лише одна з них виявляється відносно адекватною дійсному положенню справ. Теорія, що включає в себе цей зміст, починає краще підтверджуватися новими експериментальними фактами.

Часто й лінгвістично еквівалентні теорії з розвитком знання перестають бути еквівалентними. Еквівалентність двох згаданих вище представлень квантової механіки виявляється справедливою тільки для гамільтоніанів, що зустрічаються у квантовій ме-

ханіці. Для тих гамільтоніанів, з якими доводиться працювати у квантовій теорії поля з'являються підстави говорити про нееквівалентність хвильового й матричного представлень.

Соціологи пізнання виходячи з того, що наука – соціальний інститут, бачать вирішення проблеми вибору між конкуруючими теоріями на основі соціальних факторів. У реальному пізнанні вчені в якості вибору використовують методологічні критерії й стандарти оцінки теорій. До таких Т. Кун відносить точність передбачень теорії, широту поля її застосування, математичну строгість і порівняльну простоту. Саме вони становлять, згідно Т. Куну, науковий метод, основи раціональності в природничих науках.

Третя трудність, яка стоїть перед сучасною епістемологією, в оцінці релятивізму базується на концепції неспівмірності Н. Р. Хансона, Т. Куна й П. Фейєрабенда. Розглядаючи суть цієї концепції, Я. Хакінг виділяє три види неспівмірності в науковому пізнанні:

1) неспівмірність проблем (кожна нова теорія, вивчаючи ті ж факти, що й стара, використовує нові поняття, підходи, які є відмінними від традиційних);

2) роз'єднання (великий проміжок часу й вагомі зрушення в теорії можуть призвести до того, що ранні роботи стануть незрозумілими для сучасності);

3) неспівмірність значень термінів (вони можуть змінювати своє значення при перегляді, зміні загальної теорії, у рамках якої вони функціонують) [15, 78–87].

О. А. Мамчур відмічає ще один аспект концепції неспівмірності, а саме “відсутність у двох послідовно змінюючих одна одну парадигм загальних критеріїв оцінок теорій” [10, 88]. І як вона відзначає “якби в науці існували деякі крос-парадигмальні критерії оцінок теорій або парадигм, з'явилася б можливість зробити між ними вибір, побачити, у якому напрямку здійснюється прогресивний розвиток, вирішити, яка з теорій більш адекватна дійсності” [10, 88]. До таких критеріїв у сучасній епістемології, хоча й у деякому модифікованому вигляді, можна віднести принципи детермінізму, простоти і єдиності.

На відміну від представників старшого покоління (К. Поппер, І. Лакатос), які прагнули побудувати якусь позаісторичну модель розвитку знання, молодше покоління філософів ці-

лком розуміє і враховує мінливий характер наукового методу. Вони вважають, що релятивізму можна позбутися. І намагаються його перебороти шляхом фіксації якогось метакритерію. Таким надкритерієм, який діє на “тривалому пробігу” теорій, виступає в розглядуваних концепціях або правдоподібність теорій, що збільшується (В. Ньютон-Сміт), або їхній прагматичний успіх (М. Хессе), або здатність теорій вирішувати проблеми (Л. Лаудан).

Проблема епістемологічного релятивізму породжена в більшій мірі саме філософською, а не науковою рефлексією. Вчений повинен вірити у можливість досягнення об’єктивного знання, інакше його діяльність втрачає всяку цінність і зміст науковості. Крім того, вчений вірить у те, що способи одержання й оцінки знання, які він використовує, адекватні його завданню чи можуть бути такими. Він сподівається, що складність, мінливість, соціальність, людиномірність об’єктів сучасної науки можна врахувати як своєрідні коефіцієнти.

Навряд чи яка-небудь спеціально-наукова методологічна практика у змозі послідовно провести програму релятивізму, але вона може й повинна використовувати його як форму постійної самокритики, як “спосіб філософської панорамізації конкретних наукових проблем” [16, 69].

Щоб успішно протистояти релятивізму вчений “повинен залишитися тільки на рівні філософського й наукового аналізу – трансцендентального суб’єкта, автономної, закритої системи міркування” [2, 56]. Це можна намагатися зробити тільки у вузькій сфері пізнання – абстрактно-теоретичній, формалізованій, важко здійснити в дослідних, емпіричних науках і зовсім неможливо в гуманітарному й соціальному пізнанні.

Сьогодні, маючи в наявності такі потужні методологічні засоби, як незалежна експериментальна перевірка теорії й інваріантний зміст найважливіших методологічних принципів пізнання, які дають їм можливість зробити реальну “допомогу” у подоланні ситуацій недовизначеності теорії емпіричними даними, наукове пізнання, всупереч думці соціологів пізнання й конструктивістів, здатне протистояти когнітивному релятивізму. Виявляючись суб’єктивним (тобто не забезпечуючи об’єктного опису дійсності), сучасне природознавство, проте, залишається вірним ідеалу об’єктивності.

Підбиваючи підсумок, відзначимо, що ціллю науки як класичної, так і некласичної залишається досягнення об'єктивного істинного знання. Методи досягнення результату сьогодні мають тенденцію до більш м'яких форм раціоналізму, до відокремлення релятивності від релятивізму й впливу аксіологічних параметрів, що цілком відповідає характеру сучасного наукового пізнання, яке враховує історичність принципів раціональності. Сучасна епістемологія, незважаючи на ряд гносеологічних труднощів (теоретична навантаженість емпіричних фактів, “недовизначеність” теорії емпіричними даними; неспівмірність теорій; історична мінливість методологічних принципів), зберігає за собою функцію давати хоча б відносно істинне знання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поппер К. Миф концептуального каркаса // К. Поппер Логика и рост научного знания. Избранные работы [Перевод с англ., сост., общ. ред. В. Н. Садовского]. – М.: “Прогресс”, 1983. – 605 с. – С. 558–593.
2. Микешина Л. А. Релятивизм как эпистемологическая проблема // Эпистемология и философия науки. – 2004. – №1. – С. 53–63.
3. Мамчур Е. А. О релятивности, релятивизме и истине // Эпистемология и философия науки – 2004. – №1. – С. 76–80.
4. Rorty R. Science as Solidarity // Rorty R. Objectivity, Relativism, and Truth: Philosophical Papers. – Cambridge: Cambridge University Press, 1991. – P. 35–45.
5. Brown J. R. Who rules in science?: an opinionated guide to the wars. – Harvard University Press, Cambridge, MA, 2001. – 236 p.
6. Фейерабенд П. Против методологического принуждения. Очерк анархистской теории познания // Пол Фейерабенд Избранные труды по методологии науки [Переводы с англ. и нем. / Общ. ред. и авт. вступ. ст. И. С. Нарский]. – М.: Прогресс, 1986. – 542 с. – С. 125–466.
7. Хайдеггер М. Время картины мира // М. Хайдеггер Время и бытие: статьи и выступления [Сост., пер., вступит. ст., коммент. и указ. В. В. Бибихина]. – М.: Республика, 1993. – 445 с. – С. 41–63.
8. Хайдеггер М. Бытие и время [Пер. с нем. В. В. Бибихина]. – М.: Ad Marginem, 1997. – XI+452 с.
9. Лекторский В. А. Эпистемология классическая и неклассическая. М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 256 с.
10. Мамчур Е. А. Объективность науки и релятивизм: (К дискуссиям в современной эпистемологии) / РАН. Ин-т философии. – М.: ИФ РАН, 2004. – 242 с.
11. Павленко А. Н. Европейская космология: основания эпистемологического поворота. – М.: Интрада, 1997. – 256 с.

12. Latour B., Woolgar S. Laboratory Life: the Social Construction of Scientific Facts. – Princeton: Princeton University Press, 1986. – 295 p.
13. Мамчур Е. А. Проблема выбора теории. К анализу переходных ситуаций в развитии физического знания. – М.: Наука, 1975. – 232 с.
14. Мамчур Е. А. Проблема социокультурной детерминации научного знания. – М.: Наука, 1987. – 125 с.
15. Хакинг Я. Представление и вмешательство. Введение в философию естественных наук [Пер. с англ. С. Кузнецова, науч. ред. Мамчур Е. А.]. – М.: “Логос”, 1998. – 296 с.
16. Касавин И. Т. Релятивизм: абстрактная теория или методологическая практика? // Эпистемология и философия науки. – 2004. – №1. – С. 67–69.

Заглада В.М. Критичний аналіз епістемологічного релятивізму (аксіологічні аспекти).

Автор статті розглядаючи епістемологічний релятивізм крізь призму об'єктивності, істинності наукового знання, доходить висновку, що ця цінність природничонаукового знання залишається в основі сучасного пізнання, незважаючи на те, що її позиції дещо похитнулися.

Ключові слова: епістемологічний релятивізм, наукова істина, природничонаукове знання, теоретичне та емпіричне.

Заглада В.Н. Критический анализ эпистемологического релятивизма (аксиологические аспекты).

Автор статьи, рассматривая эпистемологический релятивизм через призму объективности, истинности научного знания, делает вывод, что эта ценность естественнонаучного знания остается в основе современного познания, несмотря на то, что ее позиции несколько пошатнулись.

Ключевые слова: эпистемологический релятивизм, научная истина, естественнонаучное знание, теоретическое и эмпирическое.

Zaglada V. The critical analysis of epistemological relativism (axiological aspects).

In article it is considered epistemological relativism in connection with a problem of truth and objectivity of knowledge as in scientific values.

Key words: epistemological relativism, scientific truth, natural-science knowledge, theoretical and empirical.